

Леонтьєва І. В.,

викладач кафедри теорії та історії педагогіки Гуманітарного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ СТАРШИХ КУРСІВ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ»

У статті розглядаються педагогічні умови і прийоми формування комунікативної компетенції студентів старших курсів класичного університету при вивченні дисципліни «Педагогічна майстерність» та її роль як однієї з ключових компетенцій у професійній освіті педагогів. Автор торкається питання визначення сутності понять «комунікативна компетенція» та «комунікативна компетентність».

Ключові слова: комунікативна компетенція, комунікативна компетентність, професійна готовність, педагогічні умови, прийоми навчання.

Нові завдання, що стоять перед сучасною вищою освітою зумовлені насамперед значними змінами, що відбуваються у всіх сферах життя суспільства. Пріоритет самодіяльності та суб'єктності студента класичного університету зумовив необхідність формування системи життєво значущих знань, умінь, навичок, розвитку здатності використовувати свій особистісний потенціал, зокрема для розв'язання різноманітних соціально-педагогічних завдань [2; 4; 5; 7].

Компетентнісний підхід в освіті сприяє максимальному входженню студента-випускника в сферу професійної діяльності і розглядається як можливий варіант розв'язання проблеми, що виникла як результат протиріччя між необхідністю забезпечити якісну професійно-педагогічну освіту і неможливістю розв'язання цього завдання повною мірою традиційними засобами [1; 7; 8]. Компетентісно зорієнтована педагогічна освіта спрямована на комплексне засвоєння студентами необхідних професійно-педагогічних знань і способів практичної діяльності, що забезпечують успішне функціонування в основних сферах їх професійної діяльності.

Здібності педагога до соціально-педагогічного спілкування, до конструктивного вирішення конфліктних ситуацій та подолання комунікативних бар'єрів у педагогічному процесі належать у сучасній науці про комунікацію до центральних наукових питань, а перед професійно-педагогічною освітою актуальним постає завдання щодо оптимальних умов, механізмів, інструментів та прийомів розвитку ключових компетенцій, зокрема комунікативної компетенції. Наявність у людини комунікативної компетенції розкриває перед нею широкий спектр можливостей для активної взаємодії з іншими людьми в різних сферах професійно-педагогічної діяльності [1, 87–92].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що формування комунікативної компетенції студентів розглядається в педагогічній літературі як одне з основних [2–5; 7; 8]. Проте практична реалізація ідей комунікативної спрямованості навчання педагогічній майстерності в навчальних програмах класичного університету поки що не отримала достатньо широке визнання у всьому світі. Різні аспекти комунікативного навчання знайшли своє відображення в педагогічних дослідженнях щодо ролі комунікаційних технологій (В. Биков, О. Глазунова, І. Кучма, І. Малицька, О. Овчарук, М. Шишкіна), у системі професійної підготовки майбутніх фахівців (О. Барановська, Н. Вінник, О. Зимовець, І. Мороз, О. Науменко, О. Суховірський). З'являється дедалі більше досліджень з упровадження новітніх засобів та технологій у навчання (С. Алексєєва, Ю. Антонов, О. Космінська, О. Науменко, Г. Науменко, В. Олексєєнко, О. Хміль, О. Волобуєвої, Ю. Пасова, Т. Полової, Є. Сєліванової, Т. Третякової, Г. Піфо). Аналіз наукової літератури, вивчення практики роботи педагогічних вузів дозволив виділити низку протиріч:

- *соціально-педагогічного характеру:* між існуючими системами підготовки випускників класичних університетів, державними вимогами щодо підготовки конкурентоспроможних працівників та недостатнім рівнем їхньої культурно-фахової комунікативної компетентності;
- *науково-теоретичного характеру:* необхідністю підготовки кваліфікованих спеціалістів з високим рівнем сформованості комунікативної компетенції та недостатньою розробленістю теоретичних аспектів цієї проблеми в педагогіці та психології вищої школи;
- *науково-методичного характеру:* доцільністю формування комунікативної компетенції студентів класичного університету в процесі вивчення курсу «Педагогічна майстерність» та відсутністю умов і технологічних прийомів, що дозволяють здійснити цей процес.

Метою статті є визначення основних умов та прийомів розвитку успішної комунікативної компетенції у студентів класичного університету при вивченні курсу «Педагогічна майстерність».

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття комунікативної компетенції ввійшло у науковий обіг у 1972 р. завдяки американському лінгвісту Д. Хаймзу. Теорія була орієнтована на визначення того, що

має знати мовець, аби бути компетентним у спілкуванні. Саме з 70-х рр. і розпочалися інтенсивні дослідження проблеми комунікативної компетенції. У науковій психолінгвістичній та методичній літературі існують різні підходи до визначення комунікативної компетенції [3; 5; 7; 8]. Коротко розглянемо їх. Р. Валетт характеризує комунікативну компетенцію як здатність спілкування у специфічних ситуаціях. Поступово розуміння комунікативної компетенції уточнюється та розширюється. У сучасних дослідженнях пропонуються різні визначення комунікативної компетенції: в одних — це рівень сформованості міжособистісного досвіду, необхідного індивіду, щоб у межах власних здібностей та соціального статусу успішно функціонувати у певному суспільстві (Т. Вольфовська); в інших — це спроможність людини здійснювати спілкування як складну багатокомпонентну динамічну цілісну мовленнєву діяльність, на характер якої можуть впливати різноманітні фактори (О. Петрашук); або як здатність координувати взаємодію окремих її компонентів задля забезпечення ефективності та результативності комунікації (В. Топалова). Комунікативна компетенція є складним комплексним поняттям і знаходиться на стику низки наук: соціальної психології, лінгвістики й психолінгвістики. Аналіз наявних публікацій показує, що поняття комунікативної компетенції однозначно й досить точно не визначено. Дотепер вона розуміється різними авторами по-різному й містить у собі безліч не цілком сумісних один з одним речей. Звідси безліч різних трактувань цієї категорії, а неоднозначність визначення призводить до висвітлення різних структурних компонентів. Водночас існує проблема номінативного характеру — для позначення розглянутого нами поняття використовуються різні терміни: комунікативна компетенція, комунікативна компетентність, успішність у спілкуванні, соціально-перцептивна компетентність, комунікативні вміння й навички, комунікативні здібності й т.д.

Обсяг поняття «комунікативна компетенція» і зміст того, що практично оцінювалося, не завжди збігалися один з одним. Найчастіше акцент робився на дослідженні й розвитку лише деяких окремих аспектів комунікативної компетенції людини. В основному це сприйняття людиною себе, ставлення людини до себе й до інших людей. І дуже мало уваги приділялося вербальним і невербальним сферам комунікативної компетенції людини, а вони, на думку лінгвістів і психолінгвістів, що займаються проблемою спілкування, складають основу комунікативної компетенції людини.

Поняття компетенції — ключове результативне поняття у різних видах діяльності, наприклад: навчально-пізнавальна компетенція, інформаційна компетенція, юридична компетенція, економічна компетенція тощо [8, 9–12]. Під компетенцією (від *лат.* *competens* — відповідний) здебільшого розуміють досконале володіння певними знаннями і навичками, необхідними у будь-якій діяльності [3; 4; 7; 8]. «Словник термінів міжкультурної комунікації» (2007) пояснює поняття комунікативної компетенції як «сукупність знань і умінь учасників міжкультурної комунікації, інтеракції в цілому, у спілкуванні в різноманітних умовах (ситуаціях) із різними комунікантами; набір комунікативних стратегій разом із володінням комунікативними правилами, постулатами, максимами і конвенціями спілкування». Зважаючи на те, що стратегії, правила, постулати, максими, конвенції встановлюють певні закономірності у комунікації, можна стверджувати, що знання цих закономірностей є важливим чинником формування комунікативної компетенції особистості.

Узагальнюючи основні положення, можемо зробити висновки:

- комунікативна компетенція належить до сфери професійного та особистісного розвитку, тобто найбільше виявляє і розкриває в індивідуумі здатність до навчання впродовж життя;
- комунікативна компетенція як ключова освітня компетенція конкретизується на рівні кваліфікаційних характеристик, освітніх галузей і навчальних предметів для кожного рівня навчання;
- процес формування і розвитку комунікативної компетенції відбувається в контексті нових вимог до освітнього процесу, які висуває ринок праці;
- комунікативна компетенція може розглядатися як освітня компетенція, формування якої відноситься (може відноситися) до кожної навчальної дисципліни / курсу в цілому;

Вирішення питання розвитку комунікативної компетенції у майбутніх педагогів не може успішно здійснюватись поза сучасними досягненнями в предметній галузі знань і психолого-педагогічній теорії та практиці. Все вищесказане вказує на те, що в нашому дослідженні ми стикаємося з необхідністю пошуку відповідей на низку актуальних питань. По-перше, необхідність рішення проблеми номінативного й термінологічного характеру: уточнення поняття комунікативної компетенції, з'ясування умов її впливу на успішний розвиток професійної компетенції у студентів, яка тісно пов'язана з проблемою формування самого майбутнього спеціаліста. У рамках компетентнісного підходу в освітній системі в цілому, особистісно-діяльнісного й комунікативного підходів до процесу й умов оволодіння спілкуванням ми вважаємо актуальним і необхідним проаналізувати й структурувати композиційний склад комунікативної компетенції з подальшим обґрунтуванням критеріїв для дослідження й оцінки рівня сформованості комунікативної компетенції в студентів класичного університету після вивчення курсу «Педагогічна майстерність». Адже визначення і вивчення комунікативної компетенції майбутнього педагога-професіонала залежить від професійно важливих якостей особистості, які можливо виявити шляхом порівняння цих якостей з показниками незалежних критеріїв успішності професійної діяльності.

Ефективність процесу формування комунікативної компетенції зумовлена низкою психологічних та педагогічних факторів, які можна визначити як суттєві обставини, що впливають на успішність розвитку спілкування у майбутніх педагогів. Фактори успішності базуються на структурі навчальної діяльності, яка дозволяє ідентифікувати їх з її структурними елементами: створення умов для розвитку внутрішньої мотивації до спілкування; удосконалення навчально-виховного процесу за рахунок залучення студентів у процес активного обговорення конкретних ситуацій із практики педагогічної діяльності; залучення студентів до пошуку, відбору і формуванню банку навчальних ситуацій, які припускають вибір стилів спілкування у повсякденній професійно-педагогічній діяльності та екстремальних (конфліктних) ситуаціях; активізація самооцінки якості комунікативної діяльності через порівняльний аналіз зростання власних досягнень.

Тому умовою успішного формування комунікативної компетенції у студентів класичного університету при вивченні курсу «Педагогічна майстерність» є застосування і використання у процесі навчання таких форм, методів і прийомів підготовки майбутніх педагогів, як психологічний тренінг, рольові тренінги, групові соціально-психологічні тренінги, практичні заняття з формування комунікативності та навичок професійного спілкування.

ЛИТЕРАТУРА

1. Волкова Н. П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 / Волкова Н. П. — Дніпропетровськ, 2006. — 432 с.
2. Всесвітня доповідь ЮНЕСКО про комунікацію та інформацію в 1999–2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.polpred.com/free/unesco/2.htm>. — Назва з екрану.
3. Вінник Н. Проблематика концепцій ключових кваліфікацій і компетенцій у професійній освіті / Н. Вінник // Український центр політичного менеджменту. Соціальна психологія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=80&c=1925>. — Назва з екрану.
4. Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки», затверджена постановою Кабінету Міністрів від 7 грудня 2005 р. № 1153 [Електронний ресурс] <http://dist.nuwm.rv.ua/education/common/kmu.jsr>. — Назва з екрану.
5. Дудник О. В. Формирование коммуникативной компетенции в свете новых требований к образовательному процессу [Электронный ресурс] / О. В. Дудник // Компетенции. Персональный сайт «Буквочка» 2007. — Режим доступа: <http://budud.narod.ru/psu2.html>. — Загл. с экрана.
6. Зотова И. Н. Психолого-педагогическая поддержка развития коммуникативной компетентности студентов технического вуза : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. психол. наук / Зотова И. Н. — Ставрополь, 2006. — 22 с.
7. Зимняя И. А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. — 2003. — № 5. — С. 34.
8. Хуторской А. Ключевые компетенции. Технология конструирования / А. Хуторской // Народное образование. — 2003. — № 5.

В статье рассматриваются педагогические условия и приемы формирования коммуникативной компетенции студентов старших курсов классического университета при изучении дисциплины «Педагогическое мастерство» и ее роль как одной из ключевых компетенций в профессиональном образовании будущих педагогов. Автор касается проблемы определения сущности понятий «коммуникативная компетенция» и «коммуникативная компетентность».

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, коммуникативная компетентность, профессиональная готовность, педагогические условия, приемы обучения.

In the article pedagogical terms and receptions of forming of communicative jurisdiction of students of senior courses of classic university are examined at the study of discipline "Pedagogical trade" and his role as one of key jurisdictions in trade education of teachers. An author touches question of determination of essence of concepts "communicative jurisdiction" and "communicative competence".

Key words: communicative jurisdiction, communicative competence, professional readiness, pedagogical terms, receptions of teaching.